

การศึกษาจริต 6 กับการรับรู้ความตาย : กรณีศึกษา ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม

พระวรศักดิ์ จันทโชโต (โมกขสุทธีวงศ์)¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมจริต 6 และระดับการรับรู้ความตาย 2) ศึกษาเปรียบเทียบการรับรู้ความตาย จำแนกตามลักษณะข้อมูลทั่วไป 3) ศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างจริต 6 กับการรับรู้ความตาย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ผู้ปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานวัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพมหานคร จำนวน 201 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม จริต 6 และการรับรู้ความตาย สมมติฐานในงานวิจัยครั้งนี้ มี 10 ข้อ สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน ได้แก่ Independent Samples t-test, F-test (One-way ANOVA) และเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธี Fisher's Least-Significant Difference (LSD)

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 20-30 ปี และเป็นเพศหญิง มีระดับการศึกษาปริญญาตรี สถานภาพโสด ส่วนใหญ่ยังเป็นนักศึกษา มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงกว่า 15,001 บาท และต่ำกว่า 6,000 บาท ส่วนใหญ่มาฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมากกว่าหนึ่งเดือนต่อครั้ง และมีระยะเวลาฝึกปฏิบัติธรรมมาน้อยกว่า 3 เดือน

2. ผลการวิเคราะห์ระดับพฤติกรรมลักษณะจริต 6

กลุ่มตัวอย่างโดยภาพรวมมีความเป็นพุทธิจริต และสัทธาจริตอยู่ในระดับมากโมหจริต ราคจริต วิตกจริต และโทสจริตอยู่ในระดับปานกลาง

3. ผลการวิเคราะห์ระดับการรับรู้ความตาย

กลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้ความตาย โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาแยกเป็นด้านต่างๆ พบว่า การรับรู้ความตาย ด้านทุกขังมากที่สุด อยู่ในระดับมาก การรับรู้ความตาย ด้านอนิจจัง อยู่ในระดับปานกลาง และการรับรู้ความตายด้านอนัตตตาน้อยที่สุด ตามลำดับ

4. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการรับรู้ความตาย จำแนกตามลักษณะข้อมูลทั่วไป

ข้อมูลทั่วไปด้านเพศต่างกัน มีการรับรู้ความตายไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนข้อมูลทั่วไปด้านอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ความถี่และระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มีการรับรู้ความตายแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างจริต 6 กับการรับรู้ความตาย

ผลที่ได้จากการวิจัย พบว่า การรับรู้ความตาย (ไตรลักษณ์) ทั้งสามด้านคือ ด้านอนิจจัง ด้านทุกขัง และด้านอนัตตา นั้นพบว่าผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่เป็น สัทธาจริต และพุทธิจริต รับรู้ความตายแตกต่างกับ โทสจริต โมหจริต วิตกจริต มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ : จริต 6, การรับรู้ความตาย, ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน.

1 สาขาวิชาชีวิตและความตาย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

The objectives of this study to 1. Study the level of the Six Personality Traits and the level of the perception towards death. 2. Study the relationship between general information and the perception towards death 3. Study the relationship between the Six Personality Traits and the perception of death. The sample for this survey were 201 Vipassana practitioners at Wat Rakang Kositaram, Bangkok. The tool used for the survey was a questionnaire which was created to determine the relationship between the personality traits and the perception towards death. The statistic used to test the hypothesis were Independent Samples t-test, F-test (One-way ANOVA) and compared the paired difference with the Fisher's Least-Significant Difference (LSD)

The research found that

1. The analysis result of general information

Most respondents had an age between 20-30 years. There were more female than male, under-graduated, unmarried and were still a college student. They had an average monthly income higher than 15,001 Baht and lower than 6,000 Baht. Most of them had practiced Vipassana more than once a year and had practiced for less than 3 months.

2. The analysis result on the behavioral level of the six personality traits

The respondents were on a high level for the bodhi trait, a high level for the faithful trait, a medium level for the ignorant trait, a medium level for the desirous trait, a medium level for the anxious trait and a medium level for the angry trait

3. The analysis result on the level of the perception towards death

The respondents were on a medium level of the perception towards death . When considering the perception towards death from each element, it was (dhukkha) was the highest, followed by from the impermanence quality (anicca) and from the non-self quality (anatta) respectively.

4. The analysis result on the relationship between the perception towards death and the general information.

The perception towards death of different sex groups did not significantly differ at the error rate at .05

The perception towards death of different age groups, education levels, careers, incomes, frequencies and durations of Vipassana practice differed significantly at the error rate at .05

5. The analysis result on the relationship between six personality traits and the perception towards death.

The survey result on the perception towards death (Three Characteristics) and six personality traits of Vipassana practitioners at Wat Rakangkositaram found that the perception towards death (Three Characteristics) on all three elements i.e. Impermanence quality, suffering quality, and non-self quality found that those practitioners who had a faithful trait and bodhi trait recognized dying differently from those who had an anger trait, ignorant trait and anxious trait with the significant level at .05

Key word : Six Personality , Perception Towards Death , Vipassana Practitioners.

บทนำ

จริต 6 ซึ่งเป็นทฤษฎีบุคลิกภาพที่เก่าแก่ในพระพุทธศาสนานานกว่า 2,500 ปี ปรากฏหลักฐานอยู่ในวิสุทธิมรรค (สมเด็จพระพุทธเจ้าจารย์, 2546) และเรื่องราวในพุทธประวัติหลายเหตุการณ์ ดังเช่นเรื่องราวของนางกิสาคอดมี สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน กรุงสาวัตถี ครั้งนั้นบุตรเพียงคนเดียวของนางกิสาคอดมี ซึ่งกำลังน่ารักได้ตายลง นางกิสาคอดมี ร้องไห้แทบเสียดสี ชาวบ้านในละแวกนั้นที่ได้พบเห็นเข้าต่างพากันสงสาร จึงแนะนำให้นางกิสาคอดมีไปหาพระพุทธเจ้าเพื่อหวังให้พระพุทธเจ้าทรงชุบชีวิตลูกชาย เมื่อพบกับพระพุทธเจ้าแล้ว พระพุทธองค์ตรัสแก่นางกิสาคอดมีว่า “กิสาคอดมี เธอจงไปหาเมล็ดพันธุ์ฝักกาดในบ้านที่ไม่มีคนตายมาซักหยิบมือ แล้วเราจะชุบชีวิตลูกของเธอให้” นางกิสาคอดมีรีบอุ้มลูกเข้าหมู่บ้าน ถามทุกเรือนก็ไม่มีบ้านไหนที่ไม่มีคนตาย จึงไม่ได้เมล็ดพันธุ์ฝักกาดแม้แต่เมล็ดเดียว และกลับมาเฝ้าพระพุทธเจ้าด้วยความผิดหวัง พระพุทธองค์ตรัสแก่นางกิสาคอดมีว่า “กิสาคอดมี อนิจจธรรมนี้มี มิใช่ธรรมเฉพาะสกุลเดียว แต่เป็นธรรมของโลกทั้งปวง พร้อมทั้งเทวโลก” นางกิสาคอดมีได้ฟังธรรมก็ได้เข้าใจถึงความเป็นธรรมดาของโลกว่ามีเกิดมีตาย ไม่มีใครหลีกเลี่ยงจากความจริงนี้ได้ จึงขอบวชไม่นานก็บรรลุพระอรหันต์ จะเห็นว่าการเข้าใจความตายของนางกิสาคอดมีเป็นการพัฒนาปัญญาของมนุษย์ เป็นการแปลงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น เพราะถ้าเราเข้าใจความตายจะเห็นการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องธรรมดาจากจิตใจที่เคยทรมานทลายหลีกหนี เมื่อเข้าใจจิตใจเราก็จะสงบ เกิดปัญญาและเห็นคุณค่าของความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ถูกต้อง

พระพุทธเจ้า พระองค์ทรงแสดงธรรมโปรดตามจริตเพื่อให้ผู้นั้นสามารถบรรลุธรรมโดยง่าย ดังอีกเรื่องราวหนึ่งในสมัยพุทธกาล เช่น องคุลีมาล สามารถเปลี่ยนจากบุคลิกที่โหดร้าย มาเป็นพระอรหันต์ได้ เพราะฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งนี้องคุลีมาลมีปัญญาอยู่แต่เดิมแล้ว เพียงแต่เดินทางผิด เพราะ

อาจารย์แนะนำไปในทางที่ผิด แต่เมื่อได้พบองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสอนให้องคุลีมาลได้ปัญญาเข้าใจถูกจึงบรรลุอรหันต์ผล เหมือนหนายของที่คิดว่าเปิดเผยของที่มีสิ่งอื่นกำบังไว้ ส่องทางให้แก่คนหลงส่องไฟในที่มืดให้คนมีดวงตาได้เห็นแสงสว่าง

เรื่องราวที่ยกตัวอย่างมานั้นแสดงให้เห็นถึงการที่จะเข้าใจในธรรมชาติ เข้าถึงจิตใจของมนุษย์อย่างชัดเจน จำเป็นต้องพิจารณาจำแนกบุคคลก่อนเพื่อเลือกกิจกรรมในการพัฒนาปัญญาให้เหมาะสมกับบุคคลนั้นๆ ซึ่งจะทำให้การพัฒนาปัญญาดำเนินไปอย่างได้ผลรวดเร็ว ดังนั้นการที่จะพัฒนามนุษย์ไปสู่จุดสูงสุดตามวิถีแห่งพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการสร้างเสริมโลกียปัญญา คือ รู้แจ้งรู้จริงในความรู้ทางโลก และโลกุตตรปัญญา คือรู้แจ้งเห็นจริงในทางธรรม จึงจำเป็นต้องรู้จักลักษณะนิสัยพื้นฐานที่ประพฤติปฏิบัติหรือพฤติกรรมตามสภาพของจิตใจอันเป็นปกติของบุคคลเสียก่อน

ตามพุทธศาสนา เรียกว่า จริต 6 ได้แก่ รากจริต โทสจริต โมหจริต สัทธาจริต พุทธิจริต วิตกจริต ซึ่งองค์ความรู้ด้านจริตในพระพุทธศาสนา เป็นพื้นฐานที่มีอยู่ในตัวตน เราสามารถพัฒนายกระดับศักยภาพของตนให้เพิ่มขึ้นได้ ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของตนเอง และผู้อื่นได้อย่างลึกซึ้ง เพราะเป็นบุคลิกภาพพื้นฐานตามที่เป็นจริงในปัจจุบัน

ดังนั้น การรับรู้ซึ่งเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ และพฤติกรรมที่สำคัญของบุคคล เพราะการรับรู้คือกระบวนการแรกที่บุคคลแปลหรือตีความหมายของความรู้สึกที่ได้สัมผัส จากการเห็นภาพ จมูกได้กลิ่น หูได้ยินเสียง ผิวหนังรับสัมผัส ฯลฯ ที่จะทำให้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การมีสิ่งเร้าที่ดีและมีองค์ประกอบของการรับรู้ที่สมบูรณ์ถูกต้อง ก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีด้วย ซึ่งการรับรู้เป็นส่วนสำคัญยิ่งต่อการเรียนรู้ในการพัฒนาปัญญา การรับรู้อะไรว่าเป็นอะไรถึงที่สุดนั้น คือรู้ว่าสิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่อัตน (พุทธทาสภิกขุ, 2546)

ลักษณะทั้ง 3 ประการดังกล่าวเรียกว่า ไตรลักษณ์ คำสอนเรื่องไตรลักษณ์ในพระพุทธ ศาสนาเป็นคำสอนสากลใช้กับทุกสิ่ง แต่พระพุทธองค์ทรงเน้นสอนไตรลักษณ์ ที่เป็นลักษณะเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ที่ประกอบด้วย รูปธรรมและนามธรรม คำสอนของพระพุทธองค์ เป็นสัจธรรมของชีวิตที่สอนให้มนุษย์เรียนรู้ชีวิตตามความเป็นจริง แล้วดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับความจริง เพื่อนำชีวิตไปสู่ความพ้นทุกข์ที่เรียกว่า พระนิพพาน ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต

ไตรลักษณ์ จึงเป็นส่วนประกอบอันสำคัญของชีวิตมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ล้วนมีความตายที่ต้องเผชิญกันทุกคน ทำให้บางคนที่ไม่เข้าใจพยายามหลีกเลี่ยงจากความเป็นจริงหรือบางคนที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องชีวิตและความตายก็สามารถปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม

วัดระฆังโฆสิตารามเป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ได้เห็นความสำคัญของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จึงมีการนำเอาหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติเพื่อให้เกิดการพัฒนาปัญญาทั้งทางโลกและทางธรรม ได้มีการเปิดอบรมการปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 ณ โรงเรียน ปรียัติธรรมพรหมรังสี (โต พรหมรังสี) ผู้วิจัยจึงมีความปรารถนาที่จะศึกษาวิเคราะห์ หลักธรรม จริต 6 และการรับรู้ความตาย (ไตรลักษณ์) หลักธรรมอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับความตายในพุทธศาสนา เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องการศึกษาจริต 6 กับการรับรู้ความตาย ของชาวพุทธที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ณ วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมจริต 6 อันได้แก่ ราคจริต โทสจริต โมหจริต สัทธาจริต พุทธิจริต วิตกจริต และระดับการรับรู้ความตายของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการรับรู้ความตายจำแนกตามลักษณะข้อมูลทั่วไป

3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างจริต 6 กับการรับรู้ความตาย จำแนกทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านอนิจจัง ด้านทุกขัง และด้านอนัตตา

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชากรผู้ปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐาน ณ วัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพมหานคร ระหว่างเดือนตุลาคมถึงเดือนธันวาคม 2552 จำนวน 201 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการคำนวณโดยใช้สูตรการคำนวณกลุ่มตัวอย่างของ R.V.Krejcie & D.W.Morgan ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ค่าความคาดเคลื่อน 0.05 สุ่มจำนวนตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถามการศึกษาจริต 6 กับการรับรู้ความตาย กรณีศึกษาผู้ปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานวัดระฆังโฆสิตาราม ที่สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็นดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป ได้แก่ อายุ เพศ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ความถี่และระยะเวลาที่ฝึกปฏิบัติธรรม ณ วัดระฆังโฆสิตาราม ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) รวม 8 ข้อ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามนี้ เป็นแบบประมาณค่า (Rating scale) ตามแนวของลิเคิร์ต (Likert) เป็นการสอบถามลักษณะจริตทั้ง 6 ประเภท ได้แก่ ราคจริต โทสจริต สัทธาจริต พุทธิจริต วิตกของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานประเภทละ 9 ข้อ รวมจำนวน 54 ข้อ มีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ .8254 และแบบสอบถามการรับรู้ความตายทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ด้านละ 10 ข้อ รวม 30 ข้อ มีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ .8536

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะทั่วไป

ตัวอย่างเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

ข้อความเกี่ยวกับจิต	ระดับการแสดงออก				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ท่านมักแต่งตัวดี ทำให้เป็นจุดสนใจ					
ท่านไม่พอใจ ผู้ที่แสดงความคิดเห็นขัดแย้งกับท่าน					
ท่านไม่มีความมั่นใจในความคิดของตนเอง					
ท่านชอบรำพันถึงเรื่องที่ยังไม่เกิด					
ข้อความเกี่ยวกับการรับรู้ความตาย	ระดับการรับรู้				
ท่านรู้สึกหงุดหงิดใจกับรูปร่างหน้าตาส่วนที่ท่านไม่ชอบ					
ท่านคิดว่าหากกายท่านเจ็บป่วย ใจจะเจ็บป่วยตาม					
ท่านเข้าใจว่าทุกชีวิตที่เกิดมาล้วนมีแต่ความทุกข์					
มีบางอย่างที่ท่านทำผิดพลาดไปในอดีต ท่านจึงอยากไปแก้ไขสิ่งที่ไม่ดีในอดีตนั้น					

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม โดยใช้การประมวลผลด้วยระบบคอมพิวเตอร์ เสนอข้อมูลดังนี้

1. สถิติพรรณนา (Descriptive) เพื่อหาค่าสถิติพื้นฐาน ร้อยละ (Percentage) หาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ใช้สำหรับอธิบายลักษณะข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ความถี่ในการฝึกปฏิบัติ และระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

2. สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) เพื่อหาค่า Independent Samples t-test, F-test (One-way ANOVA) และเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD ที่ใช้ทดสอบเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของตัวแปรที่มากกว่าสองกลุ่ม ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปและลักษณะจิต 6 ของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม กับการรับรู้ความตายทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา สำหรับนัยสำคัญสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ กำหนดไว้ที่ระดับ 0.05

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโปรดดูตารางที่ 1-4 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับพฤติกรรมจริต 6 ของกลุ่มตัวอย่างผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพมหานคร

จริต 6	จำนวน (คน)	ค่าเฉลี่ย (\bar{X})	S.D.	การแปลผล
ราคจริต	201	2.84	0.96	ปานกลาง
โทสจริต	201	2.72	0.98	ปานกลาง
โมหจริต	201	2.91	0.97	ปานกลาง
สัทธาจริต	201	3.71	0.87	มาก
พุทธิจริต	201	3.87	0.84	มาก
วิตกจริต	201	2.73	1.10	ปานกลาง

สรุปผลจากตารางที่ 1 เพื่อประเมินลักษณะจริต พบว่า โดยภาพรวมของกลุ่มตัวอย่างมีความเป็น พุทธิจริตอยู่ในระดับมาก สัทธาจริตอยู่ในระดับมาก โมหจริตอยู่ในระดับปานกลาง ราคจริตอยู่ในระดับปานกลาง วิตกจริตอยู่ในระดับปานกลาง และโทสจริตอยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ระดับการรับรู้ความตายของกลุ่มตัวอย่างผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพมหานคร

การรับรู้ความตาย	จำนวน (คน)	ค่าเฉลี่ย (\bar{X})	S.D.	การแปลผล
ด้านอนิจจัง	201	3.20	1.14	ปานกลาง
ด้านทุกขัง	201	3.46	1.10	มาก
ด้านอนัตตา	201	2.95	1.13	ปานกลาง
รวม	201	3.20	1.14	ปานกลาง

สรุปผลจากตารางที่ 2 พบว่าโดยภาพรวมของกลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้ความตาย โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาแยกเป็นการรับรู้ความตาย ในด้านต่างๆ พบว่าการรับรู้ความตาย ด้านทุกขังมากที่สุด รองลงมาด้านอนิจจัง อยู่ในระดับปานกลาง และการรับรู้ความตายด้านอนัตตาน้อยที่สุด ตามลำดับ

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างในระดับการรับรู้ความตายของกลุ่มตัวอย่างผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน
วัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพมหานคร จำแนกตามข้อมูลทั่วไป

จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน		t	P-Value
			มาตรฐาน	ค่าผลต่างของ คะแนนเฉลี่ย		
ชาย	70	97.07	9.62	1.59	0.93	.355
หญิง	131	95.48	12.49			

จำแนกตามอายุ

แหล่งความ					
แปรปรวน	Sum of Squares	df	Mean Square	F	P-Value
ระหว่างกลุ่ม	3823.14	3	1274.38	10.93	.000*
ภายในกลุ่ม	22963.61	197	116.56		
รวม	26786.75	200			

จำแนกตามระดับการศึกษาสูงสุด

แหล่งความ					
แปรปรวน	Sum of Squares	df	Mean Square	f	P-Value
ระหว่างกลุ่ม	1746.34	3	582.11	4.58	.004*
ภายในกลุ่ม	25040.41	197	127.10		
รวม	26786.75	200			

จำแนกตามอาชีพ

แหล่งความ					
แปรปรวน	Sum of Squares	df	Mean Square	f	P-Value
ระหว่างกลุ่ม	2683.14	6	447.19	3.60	.002*
ภายในกลุ่ม	24103.61	194	124.25		
รวม	26786.75	200			

จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

แหล่งความ					
แปรปรวน	Sum of Squares	df	Mean Square	F	P-Value
ระหว่างกลุ่ม	2476.23	3	825.41	6.69	.000*
ภายในกลุ่ม	24310.52	197	123.40		
รวม	26786.75	200			

จำแนกตามความถี่ในการฝึกปฏิบัติธรรม

แหล่งความแปรปรวน					
แหล่งความแปรปรวน	Sum of Squares	df	Mean Square	F	P-Value
ระหว่างกลุ่ม	1635.65	3	545.22	4.27	.006*
ภายในกลุ่ม	25151.11	197	127.67		
รวม	26786.76	200			

จำแนกตามระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติธรรม

ระยะเวลาที่ฝึกปฏิบัติธรรม	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	Std. Deviation	ผลต่างของ		Sig. (2-tailed)
				คะแนนเฉลี่ย	t	
น้อยกว่า 3 เดือน	162	95.19	11.34	-4.38	-2.14	.034*
มากกว่า 3 เดือน	39	99.56	12.00			

*ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

สรุปผลจากตารางที่ 3 พบว่า ข้อมูลทั่วไปด้าน เพศต่างกัน มีการรับรู้ความตายไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนข้อมูลทั่วไปด้าน อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ความถี่และระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มีการรับรู้ความตายแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างจริง 6 กับระดับการรับรู้ความตายของกลุ่มตัวอย่างผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพมหานคร จำแนกตามการรับรู้ความตาย ด้านอนิจจัง ด้านทุกขัง ด้านอนัตตา

การรับรู้ความตาย(ไตรลักษณ์)

แหล่งความแปรปรวน					
แหล่งความแปรปรวน	Sum of Squares	df	Mean Square	F	P-Value
ระหว่างกลุ่ม	4037.32	6	672.89	5.74	.000*
ภายในกลุ่ม	22749.43	194	117.27		
รวม	26786.76	200			

ด้านอนิจจัง

แหล่งความแปรปรวน					
แหล่งความแปรปรวน	Sum of Squares	df	Mean Square	F	P-Value.
ระหว่างกลุ่ม	537.68	6	89.61	3.71	.002*
ภายในกลุ่ม	4686.71	194	24.16		
รวม	5224.39	200			

ด้านทุกขัง

แหล่งความแปรปรวน	Sum of Squares	df	Mean Square	F	P-Value
ระหว่างกลุ่ม	419.26	6	69.88	3.57	.002*
ภายในกลุ่ม	3792.95	194	19.55		
รวม	4212.21	200			

ด้านอนัตตา

แหล่งความแปรปรวน	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	P-Value.
ระหว่างกลุ่ม	544.83	6	90.80	5.23	.000*
ภายในกลุ่ม	3367.36	194	17.36		
รวม	3912.19	200			

*ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

สรุปผลจากตารางที่ 4 เมื่อกำหนดให้บุคคลมีจิตหนึ่งใจ ตามที่แสดงออกมาในระดับคะแนนสูงสุดเพื่อเปรียบเทียบกับจิตอื่นๆกับการรับรู้ความตายพบว่า ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่มีลักษณะจิตแตกต่างกันรับรู้ความตายแตกต่างกันทั้งสามด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สรุปและอภิปรายผล การวิเคราะห์ข้อมูล

1. สรุปและอภิปรายผลการวิเคราะห์ระดับพฤติกรรมจิต 6 และการรับรู้ความตายของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม

จากผลการวิจัย พบว่า โดยภาพรวมข้อมูลทั่วไปของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม กลุ่มตัวอย่างโดยภาพรวมมีความเป็นพุทธิจิต และสัทธาจิตอยู่ในระดับมาก ส่วนโมหจิต ราคจิต วิตกจิต และโทสจิตอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งลักษณะพุทธิจิตมีลักษณะของผู้มีความดีซ่อนอยู่ในตนเอง เป็นคนว่านอนสอนง่าย ยอมรับฟังคำแนะนำสั่งสอนที่มีประโยชน์ มีปัญญาเลือกคบแต่คนดีเป็นเพื่อนไม่เลือกคบเพื่อนที่เป็นคนพาล ทำอะไรก็คิดหน้าคิดหลังประกอบไปด้วยปัญญา หมั่นสร้างสมอบรมคุณงามความดีให้เกิดมีขึ้นกับตนด้วยทาน ศีล สมาธิ และภาวนา

จากผลการสรุปวิเคราะห์ข้อมูลการรับรู้ความตาย (ไตรลักษณ์) ทำให้ทราบว่าผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม มีการรับรู้ความตาย (ไตรลักษณ์) โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาแยกเป็นการรับรู้ความตายในด้านต่างๆ พบว่ามีการรับรู้ความตาย (ไตรลักษณ์) ด้านทุกขัง อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาเป็นด้านอนิจจัง และการรับรู้ความตาย ด้านอนัตตาอยู่ในระดับน้อยที่สุด ตามลำดับ

ทั้งนี้จากข้อคำถามการรับรู้ความตาย (ไตรลักษณ์) นั้นจะเห็นได้ว่า ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม พิจารณาเห็น ทุกขัง และอนิจจัง ได้มากกว่า อนัตตา เพราะอนัตตาเป็นธรรมที่เข้าใจได้ยาก ลึกซึ้งและมีในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ที่สอนถึงความไม่มีตัวตน พระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ว่า หากความรู้ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน หรือความรู้ที่ผันแปร ผิดพลาดจากความเป็นจริง ที่นำไปสู่ความเข้าใจผิดหลงผิด การลวงตัวเอง และประพฤติปฏิบัติไม่ถูกต้อง เห็นสิ่งไม่เที่ยง ว่าเที่ยง เห็นสิ่งที่เบื่อบุคคล ว่าเบื่อบุคคล เห็นสิ่งมิใช่ตัวตน ว่าตัวตน เห็นสิ่งที่ไม่งาม ว่างาม พร้อมทั้งปรุงแต่งยึดมั่นถือมั่น ในสิ่งที่ปรุงแต่งโดยมีตัวตนเป็นพื้นฐานที่เหนียวแน่น โดยหารู้ไม่ว่าทั้งกาย

จิต รูปและนามเป็นเพียงสภาพธรรมซึ่งไม่ใช่ตัวตน บุคคลแต่อย่างใด...(อ้างอิง)

ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม เข้าใจดีว่าความตายเป็นเรื่องธรรมดาอย่างหนึ่งของมนุษย์ และรู้ว่าความสุขที่แท้จริงก็คือความดับทุกข์ หากแต่สิ่งที่รู้้น้อยที่สุดก็ยังคงยึดมั่นกับความทุกข์ ยังคงเห็นว่าความทุกข์เป็นสิ่งที่มิตัวตน ไม่เข้าใจความจริงของชีวิต เมื่อไม่มีความรู้ความเข้าใจทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาหรือเผชิญปัญหาให้กับชีวิตได้

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ท่านกล่าวถึงเรื่องมรณสติไว้ว่า ในทางพุทธศาสนานั้น ท่านสอนให้เราระลึกถึงความตายเพื่อเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจตนเอง ความตายนั้นเป็นธรรมดาของชีวิตเพราะเป็นเรื่องสืบต่อไปจากการเกิด ในเมื่อมันเป็นเรื่องธรรมดา ก็ไม่ต้องไปกลัว แต่มีข้อนำพิจารณาว่าความตายเป็นเรื่องแน่นอน แต่จะมาถึงเมื่อไหร่ไม่แน่ เพราะฉะนั้นจึงควรใช้ให้เป็นเครื่องเร้าตนเองให้มีความไม่ประมาท ชีวิตของตนจะมีคุณค่า ความดีงาม มีประโยชน์ เมื่อตายไปก็จะมีคุณค่าเหลือทิ้งไว้เป็นประโยชน์ให้คนรุ่นหลัง

ในส่วนอีกชั้นหนึ่งที่สูงขึ้น ท่านสอนให้พิจารณาความตายนั้นเป็นเรื่องของคติธรรม คือให้รู้ความเป็นจริงว่า เมื่อมีการเริ่มต้นก็มีจุดสิ้นสุด เพื่อจิตใจจะไม่ถูกรอปรงด้วยความทุกข์จากความพลัดพราก หรือจากการที่นึกถึงความตายของตนเอง ทำให้เรารู้เท่าทันความเป็นไปของธรรมดา เมื่อจิตใจสบาย ดำรงอยู่ในความปกติได้เสมอ จำลึกถึงความตายด้วยความไม่หวาดหวั่นและเป็นอยู่ด้วยปัญญา คือกระทำสิ่งใดด้วยความรู้ความเข้าใจว่าเป็นธรรมดา หมายความว่าอยู่ด้วยความรู้เหตุผล อะไรเป็นสิ่งที่ควรก็กระทำ อะไรเป็นสิ่งที่มิปัญหาที่หาทางแก้ไข ให้กระทำไปตามเหตุปัจจัย อันนี้เป็นคำสอนที่สูงขึ้นไปตามพระพุทธศาสนา

2. สรุปและอภิปรายผลการวิเคราะห์หาค่า ร้อยละระหว่างข้อมูลทั่วไป กับจิตหลักบุคคลของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพมหานคร

โดยภาพรวมผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตารามเป็นเพศหญิง มากกว่าเพศชาย แต่เพศชายมีลักษณะพุทธิจิตมากกว่าเพศหญิง และเพศหญิงมีลักษณะของสัทธาจิตมากกว่าเพศชาย

ด้านข้อมูลทั่วไปจำแนกตามอายุ ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม ถึงแม้ว่าผู้ปฏิบัติ ที่มีอายุในช่วง 20-30 ปีมีมากที่สุด แต่ผู้ที่มีอายุมากกว่า 40 ปีขึ้นไป มีลักษณะเป็นพุทธิจิตมากที่สุด และในช่วงอายุที่ต่ำกว่า 20 ปีจะมีโทสจิตและโมหจิตมากกว่าช่วงอายุอื่นๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรรัตน์ ฝนอรุณ (2546) เรื่องการศึกษาบุคลิกภาพของผู้บริหารระดับกลางในองค์กรเอกชน เขตกรุงเทพมหานคร ตามแนวจิต 6 ในพระพุทธศาสนา พบว่าคนที่มีอายุน้อย จะมีบุคลิกภาพ ด้านราคะจิต โทสจิต โมหจิตและวิตกจิต สูงกว่าคนที่มีอายุมากกว่าโดยค่าเฉลี่ยจะลดหลั่นลงตามอายุที่เพิ่มขึ้น ส่วนสัทธาจิตและพุทธิจิต มีค่าเฉลี่ยสูงเมื่ออายุมากขึ้น

ข้อมูลทั่วไปนอกจากนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ปฏิบัติที่มีระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า ยังคงมีลักษณะที่เป็นวิตกจิตมาก เช่นชอบรำพันถึงเรื่องที่ยังไม่เกิดขึ้น รู้สึกว่าชีวิตมีปัญหามากกว่าคนอื่นซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี เหตุที่ได้ผลการวิจัยเช่นนี้ ผู้วิจัยคาดว่าน่าจะเป็นปัญหาจากสภาพสังคมในปัจจุบัน ความเจริญทางวัตถุ ซึ่งการศึกษาในระดับปริญญาโท และปริญญาเอกเป็นการศึกษาที่เน้นหนักในการวิเคราะห์ปัญหา ต่างจากการเรียนในระดับปริญญาตรี ซึ่งสามารถช่วยให้มีความมั่นใจในการตัดสินใจมากขึ้น และหากดูจากผลการวิจัยพบว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี จะมีลักษณะ

วิตกจริตน้อยลง

หากเปรียบเทียบด้านระยะเวลาในการปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานมากกว่า 90 วัน และน้อยกว่า 90 วัน ของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม มีลักษณะ รากจิต โทสจริต วิตกจริตลดลง แต่มี ลักษณะพุทธิจิตมากขึ้นคือมักใช้ปัญญาในการตัดสินใจ แก้ไขปัญหามากกว่าอารมณ์ และเป็นคนระวังตัวหาก จะทำอะไรจะคิดถึงผลดีร้ายเสมอ ซึ่งแสดงว่าการ ปฏิบัติธรรมยังประโยชน์สามารถกำจัดกิเลสต่างๆ อัน เป็นต้นเหตุของความทุกข์ ความเดือดร้อนต่าง ๆ ลงได้

3. สรุปและอภิปรายผลการวิเคราะห์ความแตกต่างในระดับการรับรู้ความตาย จำแนกตามข้อมูลทั่วไป

ทดสอบค่าที (T-test) เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการรับรู้ความตาย ของเพศชายและเพศหญิง ซึ่งประชากร ทั้งสองกลุ่มมีความแปรปรวนไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัย สำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่าตัวแปรนี้ไม่เป็น ปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ความตาย

จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวพบว่า มีการรับรู้ความตาย เฉลี่ยตามอายุของผู้ปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐาน 4 กลุ่มอายุที่แตกต่างกัน แสดงว่า ตัวแปรนี้เป็นปัจจัยที่ทำให้การรับรู้ความตาย (ไตร- ลักษณะ) มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

ทั้งนี้เนื่องจากผู้ปฏิบัติ กลุ่มอายุต่ำกว่า 20 ปี มีการรับรู้ความตาย (ไตรลักษณะ) เฉลี่ยแตกต่างจาก ผู้ปฏิบัติ ที่อายุมากกว่าทุกกลุ่ม อย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติ อาจจะเป็นเพราะกลุ่มนี้บางคนขาดความเข้าใจใน การปฏิบัติ บางคนไม่เคยรู้มาก่อนว่าการปฏิบัติธรรม คืออะไรและทำไปเพื่อประโยชน์อะไรจึงไม่รู้เป้าหมายของ การปฏิบัติธรรม ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัย ของพระมหารุ่งเรือง รุขิตธมฺโม (2549) เรื่อง ผลการ ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน : ศึกษากรณีเยาวชนผู้ปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐาน ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมสวนเวฬุวัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า เยาวชนมีปัญหา

และอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และงาน วิจัยของ พิมพ์พรรณ ศิลปะสุวรรณ และ สุลี ทอง วิเชียร ได้ศึกษาทัศนคติที่มีต่อความตายและการเลือก สถานที่ตายในปี พ.ศ. 2531 โดยศึกษาประชากรผู้สูง อายุในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ ไม่กลัวตาย ยอมรับว่าเป็นสิ่งธรรมดาที่มนุษย์ทุกคน หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่เกรงกลัวต่อความทุกข์ทรมานเจ็บ ป่วยก่อนตายเท่านั้น

การรับรู้ความตาย เฉลี่ยตามระดับการศึกษา สูงสุดของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างน้อย 2 กลุ่ม ที่มีระดับการศึกษาสูงสุดแตกต่างกัน แสดงว่าตัวแปรนี้ เป็นปัจจัยที่ทำให้การรับรู้ความตาย (ไตรลักษณะ) มี ความแตกต่างกัน

ทั้งนี้เนื่องจากผู้ปฏิบัติ กลุ่มที่มีระดับการศึกษา สูงสุดต่ำกว่าชั้นมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่ามีการรับรู้ ความตาย (ไตรลักษณะ) เฉลี่ยแตกต่างจากผู้ปฏิบัติ ทุก กลุ่มที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าชั้นมัธยมศึกษาอย่าง มีนัยสำคัญ แสดงว่าการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษา หรือเทียบเท่ายังไม่สามารถทำให้ผู้ศึกษาสามารถ วิเคราะห์ จนทำให้ผู้ปฏิบัติกลุ่มนี้มีการรับรู้ความตาย เทียบเท่ากับผู้ปฏิบัติกลุ่มอื่นๆ การให้ผู้ปฏิบัติมี โยนิโสมนสิการได้ ซึ่งเป็นเครื่องมุ่งปลุกเร้าให้เกิด คุณธรรมหรือกุศลธรรมต่างๆ เน้นที่การสัจหรือข่ม ตัณหา เป็นเครื่องนำไปสู่โลกีย์สัมมาทิฐิ อาจเรียกว่า โยนิโสมนสิการในระดับจริยธรรม ซึ่งจะช่วยต่อยอด และพัฒนาไปสู่ในระดับที่สูงๆ ขึ้นไปได้

การรับรู้ความตาย เฉลี่ยตามอาชีพและรายได้ เฉลี่ยต่อเดือนที่แตกต่างกันของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน อย่างน้อย 2 กลุ่มอาชีพและรายได้เฉลี่ยต่อเดือน แตกต่างกัน แสดงว่าตัวแปรนี้เป็นปัจจัยที่ทำให้ การรับรู้ ความตาย (ไตรลักษณะ) มีความแตกต่างกัน

ทดสอบค่าที (T-test) การรับรู้ความตายของ ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ในด้านระยะเวลาของการ ฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานน้อยกว่า 90 วันและ มากกว่า 90 วัน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ที่ระดับ .05

4. สรุปและอภิปรายผลความแตกต่างในจิต 6 กับการรับรู้ความตาย จำแนกตามระดับการรับรู้ความตาย ด้านอนิจจัง ด้านทุกขัง ด้านอนัตตา

ผลที่ได้จากการวิจัยศึกษาเปรียบเทียบจิต 6 กับการรับรู้ความตาย (ไตรลักษณ์) ของผู้ปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม พบว่า การรับรู้ความตาย (ไตรลักษณ์) ทั้งสามด้านคือ ด้านอนิจจัง ด้านทุกขัง และด้านอนัตตา มีความแปรปรวนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 แสดงว่าตัวแปรนี้เป็นปัจจัยที่ทำให้การรับรู้ความตาย (ไตรลักษณ์) ทั้ง 3 ด้าน มีความแตกต่างกัน

ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่เป็น พุทธิจริตและ สัทธาจริต รับรู้ความตายแตกต่างกับ โทสจริต โมหจริต วิตกจริตอย่างมีนัยสำคัญเชิงสถิติ

พบว่า การศึกษาเปรียบเทียบจิต 6 ของผู้ปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม กับการรับรู้ความตาย (ไตรลักษณ์) ด้านอนิจจัง ด้านทุกขัง และด้านอนัตตา ตามลำดับ แยกเป็นรายด้านมีความแปรปรวนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยสามารถอธิบายได้ดังนี้

ด้านอนิจจัง คุณลักษณะของ สัทธาจริต แตกต่างกับ โทสจริต และวิตกจริต ส่วน พุทธิจริตแตกต่างกับ โทสจริต และวิตกจริตอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

ด้านทุกขัง คุณลักษณะของ สัทธาจริต แตกต่างกับ ราคะจริต โทสจริต โมหจริต วิตกจริตส่วนพุทธิจริต แตกต่างกับโมหจริตอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

ด้านอนัตตา คุณลักษณะของ โทสจริต แตกต่างกับ สัทธาจริต พุทธิจริต และราคะจริต ส่วนสัทธาจริต แตกต่างกับ โมหจริต อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระชัชวาล ศรีสุข (2541) ได้ศึกษาโครงสร้างและหลักคำสอนในพระอภิธรรมปิฎกในแง่อภิปรัชญาและจิตวิทยาไว้ว่า สถานะของจิต การรับรู้ในกุศลจิต และอกุศลจิตอันประกอบไปด้วยจิต 6 ประเภทได้แก่ ราคะจริต โทสจริต

โมหจริต สัทธาจริต พุทธิจริต และวิตกจริต และ ได้กล่าวถึงนิวรรณ์ 5 อันเป็นอุปสรรคกั้นจิตไม่ให้เจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติ

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน, 2536) ได้อธิบายความเชื่อทางพุทธศาสนาไว้ว่า “เครื่องชักนำอันแรกที่ทำให้เกิดไตรสรณคมน์ หรือเป็นพุทธศานิกชนผู้นับถือพุทธศาสนา คือสิ่งที่เกิดขึ้นในใจ 2 อย่างได้แก่ ศรัทธากับปสาทะ” ศรัทธา แปลว่าความเชื่อ ปสาทะ แปลว่าความเลื่อมใส ศรัทธาที่ไม่ถูกต้องก็เป็นอันตรายแก่การนับถือ เพราะเมื่อศรัทธาไม่ถูกต้อง ปสาทะก็ไม่ถูกต้องเช่นเดียวกัน ดังนั้นต้องมีความเชื่ออย่างถูกต้องต่อทางพุทธศาสนา คือเชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริงเพราะจะไม่มีความล่งเลสงสัยในพระธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดง ไม่ล่งเลสงสัยในพระสงฆ์ ความเชื่อความเลื่อมใสนี้เกิดขึ้นเพราะตั้งใจสดับรับฟังพระธรรมหรือศึกษาในพระพุทธศาสนาให้รู้ซาบซึ้ง โดยเฉพาะ รู้จักบาปบุญ หรือกรรมดีกรรมชั่ว เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนว่า บุญเป็นกรรมดี ก็เชื่อว่าบุญเป็นกรรมดีจริง เช่น ความมีน้ำใจ มีใจเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สงเคราะห์ช่วยเหลือ บาปเป็นกรรมชั่วจริง เช่นมีใจละโมภโลภมาก โหดร้าย หลงใหลประพฤดิชั่วร้าย ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น ตามที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสั่งสอนว่า กรรมดีให้ผลดี กรรมชั่วยอมให้ผลชั่วไม่สับสนกัน เหมือนหวานพีชเช่นไร ย่อมได้รับผลเช่นนั้นดังนั้น บุญก็ให้ผลดี บาปก็ให้ผลร้าย และจะไม่ล่งเลสงสัยในผลของบาป บุญที่ตนเองได้ไว้ ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ทุกคนนึกคิดอยู่เสมอว่าเรามีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งผลกรรมที่ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

โดยสรุปจะเห็นได้ว่าการศึกษาวิจัย เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจิต 6 และการรับรู้ความตาย ทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่าง จิต 6 กับการรับรู้ความตายซึ่งจะสามารถนำมาพัฒนาจิตให้รับรู้ตามสภาพความเป็นจริงโดยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน อีกทั้งยังสามารถนำประยุกต์ใช้พัฒนาในการสอนวิปัสสนากรรมฐานได้

ข้อเสนอแนะงานวิจัย

1. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

1) ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ควรมีการพัฒนาเกี่ยวกับศรัทธาและปสาทะ ในทางที่ถูกต้อง เพื่อลดข้ออ้างเล่ห์เหลี่ยม ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจเพื่อให้เกิดการรับรู้และเรียนรู้ตามสภาพความเป็นจริง

2) ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานควรส่งเสริมตนเองโดยการสำรวจ จริตตนโดยอาศัยการสำรวจระดับพื้นฐาน พฤติกรรมและบุคลิกภาพ และนำไปปรึกษาวิปัสสนาจารย์เพื่อช่วยแก้ไขข้อบกพร่อง และให้เข้าใจตนมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

1) สำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม ควรมีนโยบายในการพัฒนาด้านบุคลากรที่เกี่ยวข้อง และสถานที่ปฏิบัติธรรมเพื่อให้เพียงพอกับผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเนื่องจากมีผู้ปฏิบัติธรรมเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามลำดับ

2) วิปัสสนาจารย์ควรแนะนำผู้ฝึกปฏิบัติวิปัสสนา วัดระฆังโฆสิตาราม เกี่ยวกับหลักธรรมไตรลักษณ์ โดยเฉพาะด้านอนัตตาให้มากขึ้น เนื่องจากผู้ปฏิบัติยังมีความเข้าใจไม่เพียงพอต่อการรับรู้ไตรลักษณ์

3. ข้อเสนอแนะสำหรับโครงการวิจัยในครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาติดตามผลของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม และการรับรู้ความตาย ว่าเมื่อผู้ปฏิบัติธรรมรับรู้จิตตน และมีการแก้ไขจากวิปัสสนาจารย์แล้ว สามารถรับรู้ความตายได้ในระดับที่สูงขึ้น และเปรียบเทียบกับสถานปฏิบัติธรรมอื่นๆ

2) ควรจะมีการศึกษา จริต 6 ในแง่อื่นๆ เช่น ความสัมพันธ์ในแง่คุณลักษณะของการปรับตัว แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ต่อการรับรู้ความตายและเป็นการนำแนวทางพุทธศาสนามาใช้ในการศึกษาให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กันยา สุวรรณแสง. (2530). การพัฒนาบุคลิกภาพและการปรับตัว. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ณัฏยา วาสิ่งหน. (2541). “ความหมายของความตาย : การตีความตามพุทธปรัชญา”. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พุทธทาสภิกขุ. (2546). คู่มือมนุษย. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม
- พระชัชวาลย์ ศรีสุข. (2541). “ศาสนากับการพัฒนาบุคลิกภาพ : ศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพในพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์”. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระธรรมปิฎก. (2539). ระลึกถึงความตายและวิธีปฏิบัติให้ถูกต้องต่อความตาย. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2550). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร : จันทรเพ็ญ.
- พระมหาประพันธ์ รักเรียน. (2541). “จริตกับการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท”. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระมหาไสว ญาณวีโร. (2548). “คู่มือพระวิปัสสนาจารย์”. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- พระราชวิสุทธิโสภณ. (2520). วิมุตติรัตนมาลี. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา.
- วรรณสิทธิ ไวทยะเสวี. (2526). คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะปริเฉทที่ 6 รูปสังคหวิภาคและนิพานปรมัตถ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิแนบ มหานิราหนท์.
- สุพจน์ พันธุ์ยะและคณะ. (2550). มนุษย์กับการพัฒนาคน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สุวีร์รัตน์ ฝนอรุณ. (2546) “การศึกษาบุคลิกภาพของผู้บริหารระดับกลางในองค์กรเอกชน เขตกรุงเทพมหานคร ตามแนวจริต 6 ในพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สมเด็จพระญาณสังวร. (2536). หลักพระพุทธศาสนา, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ, 2546). คัมภีร์วิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์พรินติ้ง.